

Заярна І. С.

ДМИТРО ЧИЖЕВСЬКИЙ — ДОСЛІДНИК ФУТУРИЗМУ В РОСІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ДІАХРОНІЧНИЙ ВЕКТОР

Анотація. У статті розглянуто основоположні напрямки дослідження футуризму в російській поезії у науковому спадку Д. Чижевського. Визначено методологічне значення в історії літературознавства започаткованого вченим висвітлення футуризму як органічного й вартісного художнього явища в історії російської літератури. Д. Чижевський розпочав вивчення діахронічної проекції барокової літератури в мистецтві футуризму. Простежено рецепцію ідей Чижевського та творчий розвиток його концепцій у подальших літературознавчих дослідженнях.

Ключові слова: авангард, футуризм, діахронічний, типологічні явища, барокова традиція.

Інформація про автора: Заярна Ірина Сергіївна, доктор філологічних наук, професор кафедри російської філології, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: shrapin@yahoo.com

Zayarna I.

DMITRO CHIZHEVSKY AS A RESEARCHER OF THE STUDY OF FUTURISM IN RUSSIAN LITERATURE: A DIACHRONIC VECTOR

Abstract. The article deals with the fundamental development directions of futurism studying in Russian poetry in the D. Chizhevsky's scientific heritage.

The author determined the methodological significance of the futurism analysis initiated by the Ukrainian scientist just as organic and valuable artistic phenomenon in the history of Russian literature. His research «On the poetry of Russian futurism» (New York, 1963) was published on the contrary to the total silencing of the avant-garde in the USSR and its almost complete erasure from the historical map of the development of literature. The scientist connects there a number of distinguishing tendencies of the futuristic poetics with the preceding stage (the literature of symbolism), and predicts the appearance of studies of this aspect of literary continuity.

Author of this article analyses works of similar subjects that have replenished science at the late twentieth – early twenty-first centuries (Bobrinskaya, Kling).

D. Chizhevsky pays the most attention to the peculiarities and innovations of the poetic language of the futurists, defines various ways of word creation in their poetic practice – morphological word forms, innovations, morphemic and phonetic «zaum», violations of grammatical norms.

As a specialist in comparative literary studies, he drew attention to the connection between the Russian avant-garde and both the Polish (the Scamander group) and the Czech avant-garde in the works of individual authors (V.Nesval).

While studying Russian futurism and in a number of works on baroque literature, D. Chizhevsky traces the diachronic connection of Russian futurism with the baroque tradition, reveals the typological affinity of many events in time distant literatures.

The baroque dimension of futuristic poetics clearly observed in the conceptual position of Chizhevsky when it comes about «complexity», the opacity of the poetic language of such artists as Mayakovsky, Pasternak, about language game, the experiment of an abstruse language, intentional stylistic opacity, and the «incomprehensibility» of futurist texts.

The profound idea of outlining diachronic typological processes in various literatures turned out to be quite productive and had further literary development, just as a scheme of the «wave» movement of styles proposed by Chizhevsky in the essay «Cultural and historical eras». In support of this thesis, in this article it was analyzed a number of philological works of the late twentieth – early twenty-first century, where the analogies between the baroque and avant-garde artistic paradigms were traced.

To a large extent, the works of the Ukrainian philologist and culturologist have contributed to the formation of broad historical and literary views on typological processes in various literatures, on the study of the genesis of individual literary phenomena and historical typology in the diachronic aspect.

Key words: avant-garde, futurism, diachronic, typological processes, baroque tradition.

Information about author: Zayarna Iryna, doctor of Sciences (Philology), Professor, Department of Russian philology, Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: shpagin@yahoo.com

Zajarna I.

DMYTRO CZYŻEWSKI JAKO BADACZ FUTURYZMU W LITERATURZE ROSYJSKIEJ: WEKTOR DIACHRONICZNY

Streszczenie. Artykuł omawia podstawowe kierunki badań futuryzmu w rosyjskiej poezji w naukowym dziedzictwie D. Czyżewskiego.

Український науковець знаany jako sławista i komparatystyk był pierwszym kto postawił pytanie o wartości artystycznego futuryzmu jako zjawiska w literaturze rosyjskiej. Jego dzieło «O poezji rosyjskiego futuryzmu» (Nowy Jork, 1963) ukazało się na tle całkowitego zamłczenia awangardy w Związku Radzieckim i jego niemal całkowitego usunięcia z historycznej mapy rozwoju literatury. Wiele trendów charakternych dla poetyki futuryzmu, Czyżewski łączy z poprzednim etapem — literaturą symbolizmu oraz przewiduje powstanie badań tego aspektu ciągłości w literaturze.

Artykuł przeanalizuje również badania nad podobnym problemem, które pojawiły się pod koniec XX i na początku XXI wieku. (Bobryńska, Kling).

D. Czyżewski zwraca w swojej pracy największą uwagę na osobliwości i innowacje poetyckiego języka futurystów. Naukowiec definiuje różne sposoby słowotwórstwa w poezji futurystów – morfologiczne formy wyrazu-nowacje, zaumy morfemiczne i fonetyczne, zakłócenia norm gramatycznych.

Jako specjalista od porównawczych studiów literackich autor zwrócił uwagę na związek rosyjskiej awangardy z polską (grupa «Skamander») a czeską w dziełach poszczególnych autorów (V. Nezval).

W badaniu rosyjskiego futuryzmu oraz w serii prac poświęconych literaturze barokowej D. Czyżewski podnosi pytanie oraz śledzi diachroniczny związek rosyjskiego futuryzmu z tradycją barokową, pokazuje typologiczne podobieństwo wielu zjawisk w literaturze, jaka powstała w różne epoki.

Barokowy wymiar poetyki futurystycznej wyraźnie widać w konceptualnej pozycji Czyżewskiego, jeśli chodzi o «złożoności» i nieprzezroczystości języka poetyckiego takich twórców jak Majakowski, Pasternak, o grze językowej, eksperymentach w języku, o celowej stylistycznej nieprzezroczystości i «niezrozumiałości» tekstów futurystów.

Idea dokładnego oświetlenia diachronicznych typologicznych procesów w różnych literaturach była dość wydatną i mała późniejsze literaturoznawcze kontynuowanie jak i zaproponowany przez Czyżewskiego w eseju «Ery kulturowe i historyczne» schemat «falowego» ruchu stylów. Na poparcie tej tezy w danym artykule zostaną przeanalizowane prace filologiczne z końca XX – początku XXI wieku, w których w szczególności były obserwowane analogie między barokowym i awangardowym paradygmatami sztuki.

W dużym stopniu dorobek ukraińskiego filologa i kulturoznawcy przyczynił się do ukształtowania szerokich historycznych i literackich poglądów na typologiczne procesy w różnych literaturach, na badanie genezy poszczególnych zjawisk w dziedzinie literatury i historycznej typologii pod względem diachronicznego aspektu.

Słowa kluczowe: awangarda, futuryzm, diachronizm, zjawiska typologiczne, tradycja barokowa.

Nota o autorze: Zajarna Iryna, doktor habilitowany (doktor filologii), profesor, Katedra filologii rosyjskiej, Instytut filologii, Kijowski Uniwersytet narodowy imienia Tarasa Szewczenki.

E-mail: shpagin@yahoo.com

Попри наявність чималої кількості праць, у яких усебічно вивчалася наукова спадщина видатного українського філолога – Дмитра Чижевського (наукові статті, біографічні нариси, монографічні дослідження, матеріали наукових конференцій – наведемо лише кілька посилань [3, 10, 11, 14]), його науковий доробок досі залишається невичерпним джерелом ідей, тем, думок, актуальних для сучасного літературознавства, і потребує подальшого осмисленого прочитання. Зокрема, вартує уваги розгляд його праці, присвяченої російському футуризму. Отже, завдан-

ня статті полягає у висвітленні основоположних напрямків дослідження футуризму в російській поезії у науковому спадку Д. Чижевського, у визначенні методологічного її значення в історії літературознавства, зокрема, такого її аспекту, як вивчення діахронічної проекції барокової літератури в мистецтві футуризму. До завдань роботи також відносимо аналіз векторів рецепції ідей Чижевського та творчий розвиток його концепцій у подальших літературознавчих дослідженнях.

Український вчений зі світовим ім'ям, автор сотень досліджень із порівняльного літерату-

рознавства, відомий славіст і барокознавець, філософ – Дмитро Чижевський – одним із перших дослідив художню природу футуризму в російській поезії. Його стаття «О поэзии русского футуризма» вийшла в нью-йоркському «THE NEW REVIEW (Новому Журналі)», у 1963 році. У тому ж році він здійснив публікацію збірки поезій «Ранние футуристы» й виступив популяризатором маловідомих читачеві ранніх творів С. Боброва, М. Асеева, О. Гуро, В. Хлебникова та ін.

З'явилася згадана праця у часи майже тотального замовчування в СРСР мистецтва авангарду, ретельного «стирання» його з карти історичного розвитку літератури. Після огульної критики і репресій по відношенню до багатьох його представників упродовж 30 – 50-х років, «лівому» радикальному мистецтву було взагалі відмовлено у праві на існування в історії літератури. Про авангардні течії побіжно згадувалося лишень як про хибні, занепадницькі й суто експериментальні тенденції, як про формальне штукарство. Винятком була публікація в ці роки поодиноких робіт, зокрема статті М. Харджиева «Маяковський і живопис» (1940), книги Г. Винокура «Маяковський – новатор мови» (1943).

Отже, Чижевський, як завжди, виконує роль першопрохідця, його розвідка випереджає видання відомої книги «Історія російського футуризму» (1968) Володимира Маркова – учасника футуристичного руху в Росії й редактора першого мюнхенського видання маніфестів футуристів [21].

Значення статті Чижевського полягає, насамперед у тому, що дослідник уперше поставив питання про значущість футуризму як вартісного художнього явища в історії російської літератури, довів органічність його появи в літературному поступі першої третини ХХ ст., показав його генетичний зв'язок із попереднім розвитком російської поезії. Одним із перших висвітлив діахронічну проекцію барокової літератури в мистецтві футуризму і висловив тезу про український вплив на російський футуризм¹. Як фахівець з порівняльного літературознавства, звернув увагу на зв'язок російського авангарду з польським (групою «Скамандр») та чеським – у творчості окремих авторів (В. Незвал).

Низку тенденцій, характерних для футуризму, Д. Чижевський простежив уже в попередній літературі рубежу століть, зокрема в символістській поетиці, для якої значущим було прагнення оновлення поетичної мови. Треба зауважити, що дослідник багато в чому прогнозує й випереджає розвиток літературознавчої думки і зазначає, що «чітку межу між символізмом і футуризмом провести складно, й зокрема ще складніше це буде зробити історикам літератури в майбутньому» [15, с. 140]. На підтвердження його тези згадаймо, що в низці сучасних праць питання зв'язків футуризму з символізмом посідає першорядне місце [2, 5, 6]. Так, цікаве відлуння думок Чижевського про особливе антропоморфне сприйняття футуристами, зокрема Хлебниковим, Маяковським, Пастернаком, світу й людини як частини космосу і навпаки про схильність цих авторів до персоніфікації усього буття, спостерігаємо у подальших роботах літературознавців. Д. Чижевський у художній і філософській системі Б. Пастернака вбачав рефлексію філософії мистецтва Шеллінга: «сам поет ніби «розлюднений» і виступає тільки мовним органом, голосом людства чи радше природи, чи усього космосу: поезія «это слезы вселенной» (Пастернак) [15, с.161].

Схожі підходи й докладне розкриття аналогічної проблематики спостерігаємо у дослідженні нашої сучасниці К. Бобринської. Тут висвітлено різні версії втілення суб'єкта в текстах футуристів. За однією з них людина зображена як «новий механізм, а її народження являє нову технічну задачу» [1, с.71]. Інший підхід відтворює уявлення про людину як про складову частину матерії, яка може бути піддана найрізноманітнішим трансформаціям, а звідси – «рухливість людської подобі», схильність її до деформацій. Ця версія частково перегукується з популярними у ті часи ідеями Ф. Ніцше про «перебудову» людського стану, Т. де Шардена про творчу силу матерії, здатної народжувати «духовні феномени» [Там само, с. 72 – 79].

Звідси виникають й характерні для живопису кубофутуризму і для літературної творчості розмитість кордонів між суб'єктом і предметними світом, занурення людини у світ об'єктів. Таким чином, з одного боку, наявна агресивна «експансія суб'єкта, який прагне вийти за свої межі, щоб

¹ Згадаймо принагідно про важливе методологічне значення статті Д.Чижевського «Барокко в русской литературе», в якій простежено вплив українських митців на формування барокового стилю в російській літературі, а також барокові традиції у творчості російських письменників другої половини ХVIII ст. [18].

охопити, заповнити собою весь світ» [1, с. 80]. З іншого боку, зображення процесу розчинення людини в природі, в матерії, що характерно для багатьох творів В. Хлебникова, Д. Бурлюка, П. Філонова, пізніше – М. Заболоцького, А. Платонова.

В аспекті аналізу філософської парадигми футуризму Д. Чижевський розкриває декілька питань. Насамперед, щодо застосування футуристами заумної мови. Відомо, що В. Хлебников, О. Кручених, представники «формальної школи» у літературознавстві – В. Шкловський, Р. Якобсон сформували теоретичні підвалини використання заумної мови, яку вони вважали еквівалентом іноземної (приміром латини), що з давніх часів слугувала в поезії для створення високого й складного стилю. Частково витоки зауму пов'язували з практикою глосолалії у релігійному сектантстві (О. Кручених, В. Шкловський). У «Декларації заумної мови» (1921) О. Кручених намагається передати суть цього явища, розібратися в його походженні. Заум, як вважає автор маніфесту, – це «первісна (історично й індивідуально) форма поезії. <...> ритмічно-музичне хвилювання, правзвук. Заумна мова народжує заумний пра-образ (і навпаки)» [8, с. 204]. Кручених аналізує випадки, коли поет вдається до заумної мови: «а) коли художник дає образи, які ще цілком не визначилися (в ньому або зовні), б) коли не бажають назвати предмет, а лише натякнути – заумна характеристика <...> з) Коли втрачають розум (ненависть, ревності, буйство ...) d) Коли не потребують його – релігійний екстаз, любов (Глоса, вигуки, муркотіння, приспіву, дитячий лепет, пестливі імена, прізвиська – подібна заум у надлишку присутня в письменників усіх напрямків)» [Там само]. У заумній мові поет вбачає невичерпне джерело творчої енергії, фантазії: «від смислу слово скорочується, карлючиться, кам'яніє, заум же – дика, полум'яна, вибухова (дикий рай, вогненні язика, палаюче вугілля)», крім того – це можливість висловити містичний досвід.

Д. Чижевський вбачає певну кореляцію незвичного «заумного» слова футуристів, яке порушує передусім мовну конвенціональність, з усталеним у літературі філософським переконанням, особливо значущим для пізніх романтиків і символістів, про неспроможність слова адекватно відтворити складність світу як Божого замислу, передати відтінки душевних переживань людини («Мысль изреченная есть ложь» – за Ф. Тютчевим). У зв'язку з цим

він виокремлює дві основні цілі застосування зауму на практиці – 1) необхідність передати «невисловлюване» та 2) створення особливого музичного забарвлення тексту.

Аналізуючи сутність і генезу заумної мови Будетлян, Д. Чижевський наводить приклади типологічної відповідності у творчості символістів. Зокрема, заумні поезії Д. Бурлюка, В. Каменського, В. Хлебникова, які мають музичне оформлення, цікаве ритмічне забарвлення, асоціюються у вченого з подібними евфонічними віршами К. Бальмонта. Важливо, що багатьом прийомам поезики футуристів автор статті знаходить історичні аналогії у творчості попередників – поетів-романтиків, Жуковського, пізніше – Тютчева, Фета, а також повсякчас наголошує на наявності історичної проекції. Отже, можна констатувати наявність обов'язкового діахронічного вектора дослідження, розгляд футуристичного експерименту в контексті схожих явищ в історії російського письменства.

Поміж визначальних світоглядних засад футуризму Д. Чижевський підкреслює утопізм мислення і постійний опір буржуазному суспільству, який виливається у протест проти спокійного налагодженого побуту. Перша риса призводить до піднесеного сприйняття революційних змін у суспільстві, наївної віри у спроможність побудувати нове щасливе суспільство завдяки революції [15, с. 158]. Другий аспект знаходить відображення у різних формах бунтарства, у «ляпасі суспільному смаку», до якого відноситься насамперед літературний епатаж. Схильністю до літературного «скандалу», як слушно зазначає Д. Чижевський, позначені були й окремі збірки і тексти попередників – символістів. На мовному рівні епатажність, скандальність присутня у футуристів не менш яскраво, ніж у гастрольних перформансах, театральних виступах і в побуті. Їхня поетична мова – «жорстка», «терпка», «брутальна», адже футуристи «кричат», «вопят», «ревут», «рычат»: «Якщо в символістів ми зустрічаємося з образом поета-лебеда і навіть поета-солов'я, то Маяковський перетворюється на собаку: «я стал на четвереньки и залаял: гав! гав! гав!» [15, с.141].

Найбільше уваги у своїй розвідці Д. Чижевський приділяє особливостям і новаціям поетичної мови футуристів. Тут і визначення загальних тенденцій і шляхів оновлення мови, аналіз і зіставлення окремих текстів та ідіостилів. Вчений визначає різні шляхи сло-

вотворення у поетичній практиці футуристів – морфологічні словоформи-новації, морфемну і фонетичну заум, порушення граматичних норм, приміром відмінювання невідмінюваних іноземних слів у Маяковського.

Першорядним засобом оновлення мови у футуристів стало творення авторських неологізмів. Наявність цих прийомів літературознавець відстежує також у попередній поетичній практиці Андрія Білого, у митців доби романтизму – Боратинського, Язикова, Кюхельбекера, Бенедиктова, Полонського. Звертає він увагу й на особливості неологізмів, створених за типом «народної етимології», у текстах Лєскова.

Не менш продуктивний засіб, на чому наголошує Д. Чижевський, полягає у використанні діалектних слів, просторіччя, дитячої мови (Маяковський, Хлебников), іноземних слів, якими наповнені тексти Ігоря Северяніна та Бенедикта Лівшиця. До джерел неологізмів відносяться й українізми, які активно використовують у своїх поезіях В. Хлебников, С. Бобров, М. Асєєв. Зазначимо, що українська площина у творчості Хлебникова – загалом, окрема й розлога тема дослідження, яка пізніше знайшла втілення, приміром, у роботах В. Кравця [7].

У статті про російський футуризм і в низці праць, присвячених бароковій літературі, Д. Чижевський порушує питання й висвітлює діахронічний зв'язок російського футуризму з бароковою традицією, показує типологічну спорідненість багатьох явищ у розділених часом літературах.

Насамперед у порівняльному вимірі йдеться про мистецькі аспекти, особливості поетичної мови, про ігрову поетику. Зокрема, розмірковуючи про типи неологізмів у творчості Маяковського, автор статті згадує десятки неологізмів у творах Симеона Полоцького, а словотворення й заумну мову футуристів зіставляє з подібними явищами в голландській, англійській літературах XVII ст.

Український дослідник аналізує різні форми словесної гри в текстах будетлян, зокрема паліндромію Хлебникова, його вірші-перевертні, поему «Разин» співвідносить з бароковими текстами. Подібні паралелі містяться й у нарисі «Майстер малих форм», присвяченім творчості Івана Величковського. У зв'язку з відомими «раками літеральними» барокового поета, Чижевський знову ж таки згадує поему-паліндромон Хлебникова, детально цитує «Разина», по-

силаючись на одне з ранніх видань його текстів (1922 р.) [16, с.59, 84]. В іншому дослідженні, коли йдеться про особливості барокового стилю «кончето» та його складові – паліндромію, емблематику, фігурні вірші, акровірші, абеткову та макаронічну поезію та інші види «поетичних іграшок», окреслено й проєкцію у поетичний світ XX ст. – до ігрових експериментів Маяковського, Хлебникова [17, с. 427].

Повертаючись до статті про російський футуризм, зазначимо, що предметом уваги вченого стають особливості римування, способи урізноманітнення рими, до яких вдаються футуристи. Недарма він називає В. Маяковського «майстром гострослів'я», адже відомо, що поет-новатор активно працював над створенням та застосував дисонансну (неточну, неповну) риму, реформував класичні традиції віршування. Цікаво, що про поетичні новації Маяковського Д. Чижевський розмірковує в історико-літературній ретроспективі, коли пише про іншого реформатора віршування – Григорія Сковороду [16, с. 129].

Шляхи збагачення римування у футуристів є досить різними. Дослідник систематизує їх, слушно вказує, що Б. Лівшиць створює рими на наукові слова, «учену» лексику, Ігор Северянин залюбки римує іноземні слова, Д. Бурлюк – майстер «початкової рими» – співзвуччя на початках рядків [15, с.162 – 163].

Бароковий вимір футуристичної поетики яскраво вимальовується в концептуальній позиції Чижевського, коли йдеться про «складність», непрозорість мови таких митців, як Маяковський, Пастернак, про умисну стилістичну непрозорість, «незрозумілість» текстів будетлян. Тому в поезіях може прочитуватись декілька смислів, і це створює можливість різної інтерпретації. Серед прикладів подібного складного стилю у статті наведені рядки з раннього Маяковського:

*Я сразу смазал карту будня,
плеснувши краску из стакана
я показал на блюде студня
косые скулы океана,
На чешуе жестяной рыбы
прочел я зовы новых губ.
А вы
ноктюрн сыграть
могли бы
на флейте водосточных труб? [9, с.71].*

Цікаво, що сучасник Маяковського – Борис Пастернак, колега по поетичному цеху, хоча й учасник іншого поетичного об'єднання «Центрифуга», сприйняв цей текст саме у парадигмі маньєристської поетики, підкресливши, що ця поезія «шекспірівська, через те що 1) живопис, 2) зв'язок римуванням предмета у звуковому образі» [12, с. 691]. Відомо, що шекспірівська творчість була дуже близькою самому Пастернакові, перекладачеві його драматичних і поетичних творів, автору низки статей і нарисів про особливості його поетики й стилю, ознаки якого він вбачав у літературі своїх сучасників на початку ХХ ст.

Треба зазначити, що Д. Чижевський чи не вперше розпочав серйозно вести мову про поетику раннього Пастернака, аналізувати «терпку» мову його творів саме у межах футуризму, наперекір тенденції штучно відокремлювати поета від авангардного руху або замовчувати його футуристичні тексти, яка склалася на його батьківщині в СРСР і в певних емігрантських колах, адже «забувають навіть згадати про те, що ранні поезії сприймалися читачами в момент появи, як твори футуристичні і навіть свого роду «маніфести» футуризму» [15, с. 133]. Чижевський полемізує з «літературними старовірами», які намагаються «псевдо-аргументами затягнути Пастернака до гнилуватого болота пізньо-бальмонтівського символізму» [Там само, с. 167]. І досі в літературознавчих джерелах, на жаль, можна зустріти тенденцію до штучного перебільшення впливу символістів на ранню творчість поета і натомість применшення ролі авангардних елементів у його поезиці.

Ґрунтовна ідея висвітлення діахронічних типологічних процесів у різних літературах виявилася достатньо продуктивною і мала подальше літературознавче розгортання, як, власне, й запропонована Чижевським у нарисі «Культурно-історичні епохи» схема «хвильового» розвитку стилів [18, с. 354]. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. з'явилася низка праць, у яких докладно простежувалися аналогії між бароковою та авангардною мистецькими парадигмами [20, 12, 4]. Зокрема, австрійський вчений Ханзен-Льове у книзі «Російський формалізм» розглядає окремі аспекти типологічних сходжень у методології російського формалізму початку століття та естетиці маньєризму. Центральне положення теорії формалістів – «принцип

очуднення» автор співвідносить з «центральним програмним положенням усякого маньєризму ... принципова вимога деформації класичної норми з метою викликати первинні ефекти очуднення, тобто ефекти несподіванки і новизни» [20, с. 23]. Розмірковуючи про природу авангардного мистецтва в цілому, Ханзен-Льове проводить паралелі між ранньою формалістською теорією поетичної семантики і маньєристською теорією образу, підкреслює, що «саме ігровий і експериментальний характер мистецтва маньєризму став для всіх наступних «авангардів» точкою кристалізації їхньої (часто прихованої) орієнтації на іманентний підхід в естетиці» [Там само, с. 22].

Поглибленим дослідженням, у якому окреслено параметри діахронічного зіставлення двох художніх систем – футуризму й бароко – безумовно, можна вважати статтю І. Смирнова «Барокко и опыт поэтической культуры начала XX века» [13]. Автор висвітлює проблему внутрішньої сутності типологічних сходжень, простежує мотивацію «аналогій в літературній техніці бароко і футуризму» в семіотичній організації, притаманній обом системам. Найбільш важливою ознакою для обґрунтування подібності між ними, на думку вченого, слугує «парадокс змішування речей і знаків» [Там само, с.120]. І. Смирнов здійснює зіставлення двох літератур за найбільш сутнісними семантичним і стилістичним параметрами – такими, як уявлення про просторово-часовий континуум, внутрішня антиномічність світосприйняття, ідея синтезу мистецтв, ансамблева побудова текстів, обігрування моделей «світ-книга», «світ-театр».

Таким чином, розвідка Дмитра Чижевського, присвячена поезії російського футуризму, як і наукове осмислення ним барокової літератури в інших працях, безперечно, мають важливе методологічне значення й подальшу наукову рецепцію. У них окреслено напрямки і закладено міцні підвалини для наступного дослідження футуризму, зокрема, в діахронічній проекції на барокову поетику. Не менш цінні й наукові прогнози вченого. Він передбачив відродження в історичній перспективі забутих імен і творчого доробку таких митців-футуристів, як Давид Бурлюк, Сергій Бобров, Олена Ґуро, Василь Каменський. Його передбачення повною мірою здійснилися на початку 90-х років, коли на теренах колишнього СРСР, на історичній батьківщині російських футуристів, розпочався справжній сплеск

повернення авангарду – видання і перевидання художніх текстів, маніфестів, статей і декларацій, мемуарів представників авангарду, поява цілої хвилі нових наукових публікацій літературознавців, мистецтвознавців, культурологів, відродження забутих імен і прагнення наново осягнути й інтерпретувати материк російського

авангарду. Значною мірою праці українського філолога й культуролога сприяли формуванню широких історико-літературних поглядів на типологічні процеси у різних літературах, на дослідження генезису окремих літературних явищ та історичної типології в аспекті діахронії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобринская Е. Новый человек в эстетике русского авангарда 1910-х годов // Бобринская Е. Русский авангард: истоки и метаморфозы. – М., 2003. – С. 71 – 93.
2. Бобринская Е. Авангард и декаданс // Бобринская Е. Русский авангард: истоки и метаморфозы. – М., 2003. – С. 5 – 21.
3. Валявко І. Дмитро Іванович Чижевський як дослідник української філософської думки: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. філософ. наук / І. Валявко. – Київ. – 1997.
4. Заярная И. Барокко и русская поэзия XX ст.: Типология и преемственность художественных форм. – К., 2004.
5. Клинг О. Влияние символизма на постсимволистскую поэзию в России 1910-х годов. Проблемы поэтики: Автореф. дис. ... д-ра филол.наук: 10.01.01/Ин-т мировой лит. – М., 1996.
6. Клинг О. «Футуризм и старый символистский хмель»: Влияние символизма на поэтику раннего футуризма // Вопросы литературы. – 1996. – № 5.
7. Кравец В. Разговор о Хлебникове. – К., 1998.
8. Литературные манифесты от символизма до наших дней. – М., 2000.
9. Маяковский В. Стихотворения в 3-х т. – М., 1955. – Т.1.
10. Мишанич О. Дмитро Чижевський – історик давньої української літератури // Чижевський Д. Українське літературне барокко. – К., 2003. – С. 7 – 17.
11. Надъярных Н. Дмитрий Чижевский. Единство смысла. – М., 2005.

REFERENCES

1. Bobrinskaya Y. *New man in the aesthetics of the Russian avant-garde of the 1910s* // Bobrinskaya E. *The Russian avant-garde: sources and metamorphoses* [Novyy chelovek v estetike russkogo avangarda 1910-kh godov // Bobrinskaya Ye. *Russkiy avangard: istoki i metamorfozy*]. Moscow, 2003. P. 71 – 93.
2. Bobrinskaya Y. *Avant-garde and decadence* // Bobrinskaya E. *Russian avant-garde: origins and metamorphosis* [Avangard i dekadans // Bobrinskaya Ye. *Russkiy avangard: istoki i metamorfozy*]. Moscow, 2003. P. 5 – 21.
3. Valiavko I. *Dmitry Ivanovich Chizhevsky as a researcher of the Ukrainian philosophical thought: The author's abstract of the dissertation for obtaining a scientific degree of the philosophy doctor* [Dmytro Ivanovych Chyzevskyy yak doslidnyk ukrayins'koyi filosofsk'koyi dumky: Avtoreferat dys-

12. Пастернак Б. Собрание сочинений в пяти томах. – Т. 4. – М., 1991.
13. Смирнов И. Барокко и опыт поэтической культуры начала XX века // Славянское барокко: Историко-культурные проблемы эпохи. – М., 1979. – С.334 – 360.
14. Федорів І. Внесок Дмитра Чижевського у розвиток європейського слов'янознавства // Україна – Європа – Світ. Збірник наукових праць. Серія: Історія. Міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 12. – С. 123 – 137. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2013_12_16
15. Чижевський Д. О поэзии русского футуризма // *The New Review*. Новый журнал. – Нью-Йорк, 1963. – Кн. 73. – С. 132 – 169.
16. Чижевський Д. Український літературний барокко. Нариси // Чижевський Д. Українське літературне барокко. – К., 2003. – С.19 – 243.
17. Чижевський Д. К проблемам литературы барокко у славян, Там само, С. 394 – 445.
18. Чижевський Д. Барокко в русской литературе // *Československa rusistica*. – 1968. – R. 13. – Č 1. – С. 10 – 14.
19. Чижевський Д. Культурно-історичні епохи // Чижевський Д. Українське літературне барокко. – К., 2003. – С.345 – 357.
20. Ханзен-Лёве О.А. Русский формализм. – М., 2001.
21. Markov V. *Russian Futurism: A History*. Berkeley: University of California Press, 1968.

ertatsiyi na zdobuttya naukovoho stupenya kand. filosol. nauk / I. Valyavko]. Kyiv, 1997.

4. Zayarnaya I. *Baroque and Russian poetry of the twentieth century: Typology and continuity of artistic forms* [Barokko i russkaya poeziya XX st.: Tipologiya i preyemstvennost' khudozhestvennykh form]. Kyiv, 2004.
5. Kling O. *The Impact of Symbolism in the Post-Symbolist Poetry in Russia of the 1910s. Problems of poetics: Avtoref. dis. ... Dr. Philol. Science* [Vliyaniye simvolizma na postsimvolistskuyu poeziyu v Rossii 1910-kh godov. Problemy poetiki: Avtoref. dis. ... d-ra filol.nauk: 10.01.01/ In-t mirovoy literatury]. Moscow, 1996.
6. Kling O. "Futurism and the Old Symbolist Binge": *The Influence of Symbolism on the Poetics of Early Futurism* // *Questions of Literature* [Futurizm i staryy simvolistskiy

khmel'»: Vliyaniye simbolizma na poetiku rannego futurizma // *Voprosy literatury*, 1996, №5.

7. Kravets V. A *Talk about Khlebnikov* [Razgovor o Khlebnikove]. Kyiv, 1998.

8. *Literary manifestos from symbolism to the present day* [Literaturnyye manifesty ot simbolizma do nashikh dney]. Moscow, 2000.

9. Mayakovsky V. *Poems in 3 volumes* [Stikhotvoreniya v 3-kh t.]. Moscow, 1955. V.1.

10. Myshanych O. Dmytro Chizhevsky – historian of ancient Ukrainian literature // Chizhevsky D. *Ukrainian literary baroque* [Dmytro Chyzhevs'kyy – istoryk davnoyi ukrayins'koyi literatury // Chyzhevs'kyy D. *Ukrayins'ke literaturne baroko*]. Kyiv, 2003, P.7 – 17.

11. Nadjarnyh N. *Dmitry Chizhevsky. Unity of meaning* [Dmitriy Chizhevskiy. Yedinstvo smysla]. Moscow, 2005.

12. Pasternak B. *Collected Works in Five Volumes* [Sobraniye sochineniy v pyati tomakh]. Moscow, 1991, V.4.

13. Smirnov I. *Baroque and the experience of poetic culture of the early twentieth century // Slavic Baroque: Historical and cultural problems of the era* [Barokko i opyt poeticheskoy kul'tury nachala XX veka // Slavyanskoye barokko: Istoriko-kul'turnyye problemy epokhi]. Moskva, 1979, P. 334-360.

14. Fedorov I. *Dmytro Chizhevsky's contribution to the Development of European Slavic Studies // Ukraine -Europe – World. Collection of scientific works. Series: History.*

International relations [Vnesok Dmytra Chyzhevs'koho u rozvytok yevropeys'koho slov'yanoznavstva // *Ukrayina – Yevropa – Svit. Zbirnyk naukovykh prats'. Seriya: Istoriya. Mizhnarodni vidnosyny*]. 2013, V. 12, P. 123-137.

15. Chizhevsky D. *About the Poetry of Russian Futurism* // *The New Review*. [O poezii russkogo futurizma // *Novyj zhurnal*]. New York. 1963. V. 73. P. 132 – 169.

16. Chizhevsky D. *The Ukrainian literary baroque. Essays* // Chizhevsky D. *Ukrainian literary baroque* [Ukrayins'kyy literaturnyy barok. Narisy // Chyzhevs'kyy D. *Ukrayins'ke literaturne baroko*]. Kyiv, 2003. P.19 – 243.

17. Chizhevsky D. *To the problems of Baroque literature among the Slavs* // Chizhevsky D. *Ukrainian literary baroque* [K problemam literatury barokko u slavyan // Chyzhevs'kyy D. *Ukrayins'ke literaturne baroko*]. Kyiv, 2003. P. 394 – 445.

18. Chizhevsky D. *Baroque in Russian literature // Československa rusistická* [Barokko v russkoy literature]. 1968. V. 13 (1). P. 10 – 14.

19. Chizhevsky D. *Cultural and historical epochs* // Chizhevsky D. *Ukrainian literary baroque* [Kul'turno-istorychni epokhy // Chyzhevs'kyy D. *Ukrayins'ke literaturne baroko*]. Kyiv, 2003. P. 345 – 357.

20. Hanzen-Löwe O.-A. *Russian formalism* [Russkiy formalizm]. Moscow, 2001.

21. Markov V. *Russian Futurism: A History*. Berkeley, 1968.